

ŞİİRDE TEMA - ZİHNİYET - NAZIM BİRİMİ

ŞİİR

- Şiir, seslerin birbiriyle uyumlu bir biçimde kullanılmasıyla ortaya çıkan, şairlerin hayal güçleriyle zenginleştirdikleri edebî türdür.
- **Ritimli** sözler, ses ve sözcüklerin birbiriyle **uyumlu** kullanılması, **çağırışma** açık ifadeler, **düş gücü**, **duygusalılık** şiir türünün özellikleridir.
- Şiirde şairin amacı sözcüklere gündelik kullanımdaki anlamlarının dışında anlamlar yükleyerek **sıra dışı bir söyleyişle** okuru etkilemektir. Şiirde, söyleyişin ve aklın sınırları zorlanır.
- Duygu, düşünce ve hayallerin genellikle ölçülü, uyaklı dizeler hâlinde anlatılan şekline **nazım** adı da verilir.

Şiiri tanımlamak boşuna bir çabadır. Tanım akıl işidir. Şiir ise akıl dışıdır.

Melîh Cevdet Anday

- **Şiirde anlam yoğunlaştırılmıştır.** Yani az sözle çok şey dile getirilmeye çalışılır.

- ▶ Ete kemiğe büründüm
Yunus diye göründüm
- ▶ Belli hâlimden ne hâcet söylemek
Zâlim beni söyletme derûnumda neler var

- Şiirde, **hayaller** ve **imgeler** yardımıyla okuyanda farklı etkiler, **çağırışmalar** oluşturulur.

- ▶ Seni düşünürken
Bir çakıl taşı ısınır içimde
Bir kuş gelir yüreğimin ucuna konar
Bir gelincik açılır ansızın
Bir gelincik sinsi sinsi kanar

- Duygular, **hayal**, **sembol** ve **söz sanatları** yoluyla sıradanlıktan uzak anlatılır ve çarpıcı bir söyleyişe ulaşılır.

- ▶ Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner aşarım
Yırtarım dağları, enginlere sığmam taşarım
- ▶ Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda
Şüheda fışkıracak, toprağı sıksan şüheda

- Farklı bir gerçekliğe ulaşmak için sözcüklere **değişik anlamlar** yüklenir, **yan anlamlardan** yararlanır.

- ▶ Şimdi, acının ormanından geçiyorsun
Her şey bir daha kanasa da
Ne geçtiğin yola ne sana dokunabilirim ben
Geç meleğim, senin de şarkıların olsun
İçindeki telleri titreten

ŞİİR - DÜZYAZI FARKI

- Şiir, okuyan kişide bir duygu, derinlik, ses, ritim ve ahenk uyandıran sözler bütünüdür. **Duygusalılık** ve **etkileycilik** ön plandadır. Düzyazıda ise duygu, düşünce, derinlik, ses, ritim ve ahenk unsurları şiirde olduğu kadar gerekli değildir. Bu tür yazıların temel amacı karşı tarafa **bilgi vermektir**.
- Şiirde ne anlatıldığından çok, onun **nasıl anlatıldığı önemlidir**. Düzyazıda ise nasıl anlatıldığından çok, ne anlatıldığı daha ön planda tutulur. Anlatımı düz olduğu için daha kolay anlaşılır.

- Şiirde en az sözcükle çok şey anlatılmak istenir. **Şiirde az sayıda fakat anlam yükü fazla olan sözcükler kullanılır**, bu yüzden şiirler anlamca yoğunluk içerir. Düzyazı ise şiire göre biçimsel olarak daha uzundur, daha çok sözcük içerir. Düzyazıda uzunluk, kısalık sınırı şiire göre daha belirsizdir.
- Şiiri okuyuşta **vurgu** ve **tonlamalar** önemlidir. Düzyazıda ise sade bir okuma vardır ve herhangi bir vurgulama gerekmez.

- Şiir, düzyazının ölçü, uyak, imge gibi dekoratif (süsleyici) öğelerle güzelleştirilmiş hâlidir. Günümüz anlayışında bir şiir, düzyazıdan uzaklaştığı ölçüde nitelikli bir şiir sayılır.

- Şiirde bir vurgu, **sıra dışı bir söyleyiş** vardır. Sözcüklere günlük yaşamda kullanılanlardan daha farklı anlamlar yüklenir. Düzyazıda ise dil, günlük yaşamda konuştuğumuz doğal dildir. Düzyazı okunduğu gibidir, vurgu ve sıra dışılık aranmaz.

ÖRNEK

Aşağıdaki dizelerin hangisinde şiirsellik daha sınırlıdır?

- Deniz engin bir sudur, tuzlu, yeşil, dalgalı
Kenarlarını süsler bazen küçük bir yalı
- Ellerim takılırken rüzgârların saçlarına
Asıldı arabamız bir dağın yamacına
- Bir cümbüştür kopsa da gece yakamozlarda
Münzevi balıklarız aynı kavanozlarda
- Şakaklarıma kar mı yağdı ne var
Benim mi Allah'ım bu çizgili yüz
- Bir göz gibi süzüyor beni camdan gece
Dönüyor etrafımda bir sürü kambur cüce

ÖRNEK

Günümüzün şiiri ve bu arada benim şiirim, sözcüğün sınırlarını genişleten bir şiir... Genç kuşakla yeni bir anlatım dönemine girdik. Yeni şairler şiirin araçlarını yalnızca kullanmıyorlar, aynı zamanda o araçlarla özellikle de sözcüklerle oynuyorlar.

Aşağıdakilerden hangisinin, böyle diyen bir şaire ait olduğu söylenemez?

- A) Bilinir ne usta olduğum içlenmek zanaatında
Canımla besliyorum şu hüznün kuşlarını
- B) Gülün tam ortasında ağlıyorum
Her akşam sokak ortasında öldükçe
- C) Bir beyaz gemiydi ayıran onları
Kadın güvertedeydi adam rıhtımda
- D) Şu senin bulutsu sesin var ya
Uçtan uca ters yüz ediyor geceyi
- E) Şimdi bir güvercinin uçuşunu bölüşüyoruz
Gökyüzünün o meşhur maviliğinde

ÖSYM Sorusu

ÖRNEK

Şiirin en önemli unsurlarından biri de söz sanatlarıdır. Edebî sanatlar, dizelere çağrışım zenginliği ve çok boyutluluk katar.

Buna göre aşağıdakilerden hangisinin, çağrışım yönünden zengin olduğu söylenemez?

- A) Kanı çekiliyor evlerin
Eriyip dökülüyor damlar
- B) Sonsuzlaşan yollara dalmış
Tasalı gözler olur camlar
- C) Bir bahar sabahının karanlığında ıssız
Gökte diz çökmüş iki titrek ışıklı yıldız
- D) Güneşle beraber söndüğüm akşam
Ağlayacak hangi rüzgâr kim bilir
- E) Mesut olmuş görmek isterdim hepinizi
Her bahar gününde dertliyi, ümitsizi

ÖSYM Sorusu

ŞİRDE TEMA

- **Tema**, bir sanat yapının üzerine temellendirildiği duygu ve düşünceler bütünüdür.
- Şiirde daha çok, duygu ve hayaller işlenir. Bir şiirde yoğun olarak işlenen duygular ve hayaller şiirin temasını meydana getirir.
- Tema, bazen sözcükle ya da söz gruplarıyla ifade edilebilir.
- Şiirin teması, hedef kitleye verilmek istenen asıl mesajdır, okura duyurulmak istenen ana duygudur. Şiirle somutlaştırılan temaya ise “**konu**” denir.

- Uzun zamandır yanmamıştı içimdeki ateş
Hiç bu kadar istememiştım yapmak istediklerimi
Uzun zamandır görmemiştım, yanmış içim
Hiç bu kadar severek çekirdek çitlememiştim

Bu dizelerde şair, yaşama sevincini dile getirdiği için şiirin teması **yaşama sevincidir**.

- Ne zaman seni düşünsem
Bir ceylan su içmeye iner
Çayırıları büyürken görürüm

Bu dizelerde şair “**aşk**” temasını işlemiştir.

ETKİNLİK

Aşağıdaki şiirlerin temalarını karşılarında verilen boşluklara yazınız.

1. Beni kör kuyularda merdivensiz bıraktın
Denizler ortasında bak yelkensisiz bıraktın
Öylesine yıktın ki bütün inançlarımı
Beni bensiz bıraktın, beni sensiz bıraktın

2. Bastığın yerleri “toprak!” diyerek geçme, tanı
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı

3. Nefes almak, içten içe, derin derin
Taze, ılık, serin,
Duymak havayı bağrında
Nefes almak, her sabah uyanık
Ağaran güne penceren açık
Bir ağaç gölgesinde, bir su kenarında
Üstünde gökyüzü, ufuklara karşı
Senin her yer: Caddeler, meydan, çarşı...
Kardeşim, nefes alıyorsun ya!

4. Uçun kuşlar uçun doğduğum yere
Şimdi dağlarında mor sümbül vardır
Ormanlar koynunda bir serin dere
Dikenler içinde sarı gül vardır

ŞİİRDE ZİHNİYET

- Sanatçının, yapıtına yansıttığı, dinî, siyasi, sosyal, ekonomik, sivil ve askeri hayatın duygu, anlayış ve zevk bütününe **zihniyet** denir.
- Örneğin, Yunus Emre, tasavvuf eğitiminin verildiği tekkelerde yetişmiş bir şairdir. Bundan dolayı tasavvuf felsefesinin oluşturduğu zihniyetin etkisiyle şiirler yazmıştır. Buna karşılık Lale Devri'nde yaşamış olan ünlü divan şairi Nedim'in şiirlerinde, eğlenceye düşkün bir zihniyetin izleri görülür.

Yunus sen bu dünyaya niye geldin
Gece gündüz Hakk'ı zikretsin dilin
Enbiyaya uğramaz ise yolun
Göçtü kervan, kaldık dağlar başında

Bu dizeler, tasavvuf eğitiminin verildiği tekkelerde yetişen bir şair olan Yunus Emre'ye aittir. Bu dizelerde tasavvuf felsefesinin izleri vardır.

Dünyada ne var, kendine dert eyleyecek
Bir gün gelecek ki can bedenden gidecek
Zümrüt çayır üstünde, sefa sür iki gün
Zira senin üstünde de otlar bitecek

Bu dizeler eğlence düşkünlüğüyle ön plana çıkan şiirleriyle ünlü Ömer Hayyam'a aittir. Dolayısıyla şair bu dizelerde zihniyetinin yansıması olarak "gününü gün etme" düşüncesini işlemiştir.

ŞİİRİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

Nazım Birimi

- Şiirin bütününi oluşturan dizelerin kümelenme biçimidir.
- Manzume ve şiirlerde, anlam bütünlüğü gösteren, yapıyı oluşturan, kendi içinde bağımsız dize veya dizeler topluluğudur.
- Nazım birimi, dize gruplarında bulunan dize sayısına göre adlandırılır.
- Bir şiirin nazım şeklinin belirlenmesinde kullanılan ölçütlerden birisi de o şiirin nazım birimidir.

Dize (Mısra)

- Şiirdeki her bir satırdır.
- Dize en küçük nazım birimidir.
- Bir şiirin parçası olabileceği gibi kendi içinde bağımsız bir bütün de olabilir.
- ▶ Açılan bir gülsün sen yaprak yaprak
- ▶ Gittikçe boşluklara düşmekteyiz enginde
- ▶ Bu dil ağzımda annemin sütüdür
- ▶ Denize bakan evler gibiydim seninle
- ▶ Yaralı bir ceylan kalbi gibi içli bir sesin vardı

Beyit

- **İki dizenin bir araya gelmesiyle oluşan** ve bir anlam bütünlüğü olan bölümlerdir. Daha çok divan şiirinde kullanılmıştır.
- ▶ Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi
- ▶ Sun sâgarı sâkî bana mestâne disünler
Uslanmadı gitdi gör o dîvâne disünler
- ▶ Yüzümde hüzünden gölgeler varsa
O hüznün yüzündendir olsa olsa

Dörtlük

- **Dört dizenin bir araya gelmesiyle oluşan** ve bir anlam bütünlüğü taşıyan dize birliktelikleridir. Daha çok halk şiirinde kullanılmıştır.
- ▶ Gümüş yapraklı dallar, altın çiçekli dallar
Üstüne eğilip de onun elâ gözleri
Ateş renkli lâleye söylediği bir sır var
Her ilkbahar doğarken anarım o sözleri
- ▶ Bahçelerde yaz olur
Dallarda kiraz olur
Ben yârime gül demem
Gülün ömrü az olur

Bent

- Şiirde **üç, beş veya daha fazla dizenin bir araya gelerek oluşturduğu** bölümlerdir.

- ▶ Kayıp duruyor bakışları
Duvardaki resme ve kapıya
Oğul mu beklediği, sevgili mi

➤ 1. Bent

Belli ki yaşıyorlar hâlâ
Uzun uzun yaşıyorlar belli ki
Bırakıp gittikleri anılarıyla
Çıkıp gelirler bir gün belki
Üşümüştür çünkü toprağın
Soğuk yalnızlığında birisi

➤ 1. Bent

ETKİNLİK

Aşağıdaki şiirlerin nazım birimlerini karşılarındaki kutucuklara yazınız.

1. Yârin dudağından getirilmiş
Bir katre alevdir bu karanfil
Rûhum acısından bunu bildi

Düştükçe vurulmuş gibi, yer yer
Kızgın kokusundan kelekler
Gönlüm ona pervâne kesildi

2. Süzme çeşmün gelmesün müjgân müjgân üstine Urma zahm-ı sineme peykân peykân üstine Rîze-i elmâs eker her açtığı zahme o şûh Lütfu var olsun ider ihsân ihsân üstine Dilde gam var şimdilik lûtfeyle gelme ey sürûr Olamaz bir hânede mihmân mihmân üstine	
3. Yöğrûktür bizim atımız Yârdan atlattı zatımız Gurbet ilde kıymatımız Ya bilinir ya bilinmez Deryalarda olur bahri Doldur ver içem zehri Sunam gurbet elin kahrı Ya çekilir ya çekilmez	
4. Bülbülün feryadı gonca gülünden	
5. Anılar defterinde gül yaprağı Gibi unutuldum kurudum Başıma düştü sevda ağı Bir başıma tenhalarda kahroldum Sen kim bilir rüzgârlı eteklerinle Kim bilir hangi iklimdesin, ben Sensiz bu sessizlikle Deliler gibiyim sensiz	
6. Ey nihâl-i işve bir nev-res fidânumsın benüm Gördüğüm günden berü hâtır-nişânumsın be- nüm Ben ne hâcet kim diyem rûh-ı revânumsın be- nüm Gizlesem de âşikâr itsem de cânumsın benüm Derd-i aşkın ben senün bîhûde izhâr eylemem Lâf idüp âh u enîni kendime kâr eylemem Hâsılı âlem bilür bu sırrı inkâr eylemem Gizlesem de âşikâr itsem de cânumsın benüm	
7. Kışlanın önünde Redif sesi var Bakın çantasında acep nesi var Bir çift kundurayla bir de fesi var	